

BORBÉLY SZILÁRD

Egy kronológiai krimi

Töprengések a kritikai kiadás lehetőségeiről

Debreczeni Attila: *Csokonai költői életművének kronológiai rendje* kapcsán¹

2002-ben a Csokonai kritikai kiadás utolsó, kettős kötetével nyugvó pontra látszott jutni egy öt évtizedes, két generáción keresztül húzódó nyomozás. A hazai kritikai kiadások történetében is úttörőnek számító kezdeményezés, Csokonai Vitéz Mihály munkáinak a mára klasszikus kritikai kiadássá nemesedett elvek, textológiai szabályok szerinti sajtó alá rendezése kezdetben járatlan úton haladt. A kanonizált, klasszikus szerzők munkáinak kiadásában két szempont, a szerző-elv és a zárt mű idealizált kettőse jelentette az egymással szorosan összefonódó vezérelvet. A szerző és az ő műve, ez a két metatextológiai fogalom határozta meg a textológiai munkát, a magányosan dolgozó textológus döntései fölött ez a két maxima örködött. A levéltárakban, kéziratárakban, magán- és közgyűjteményekben kutakodó textológus a szerzői autográf, vagyis a szerzői kéz nyomait kutatta, és az *ultima manus*, a végső kéz elve szerint döntött a mű ideális státusáról, amelyet aprólékos, áldozatos és magányos munkája végén az olvasók, a tudományos közvélemény, valójában pedig az úgynevezett *utókor* szeme elé kívánt tárni. A textológus a kéziratár sötét mélyén sokszor súlyos döntéseket hozott meg. Ezeket a döntéseket csupán saját maga filológus felével tudta megbeszélni. Mert az a sajátos skizofrénia határozta meg minden textológus munkáját, hogy egy személyben kényszerült filológus is lenni. Néha a textológus győzte le a filológust, néha pedig fordítva.

Ha a klasszikus textológus, mint tudománytörténeti konstrukció archeológiáját és etológiáját szeretnénk felvázolni, akkor a romantikus művészetbölcseletet találjuk az eredetnél, illetve a pozitivistá tudóst a metodológia kialakításánál. A kettő egyesítése sajátos kimérát eredményez, amelyet, mint a homo sapiens groteszk mutánsát tanulmányozhatjuk. A klasszikus textológus ez a mutáns, egy szolid Frankenstein, akinek a létrejöttét meghatározó teória a romantikus teremtő géniusz igénylése, metodológiájában pedig a teremtett mű ádázán aprólékos, szörszálhasogató, módszertani kicsinyességgel kivitelezett védelme. Kívülálló számára egyszerre lenyűgöző és riasztó a textológusoknak egy-egy ékezet vagy vessző fölötti torzsalkodása, hogy nagyobb tétet már ne is említsünk. A régi textológust mindebből következően antagonisztikus ellentétek feszítették. Lelkük mélyén fékezhetetlen, szenvedélyes embereket képzeljünk el őket, akik egy életet, elsődlegesen peresze saját életüket voltak képesek feláldozni egy vessző, egy hosszú vagy rövid ékezet körüli vita oltárán, de akik ugyanekkor magukra hűvös távolságtartást, a mű iránti alázat kalodáját vagy inkább habitusát öltötték.

Nem csoda ezek után, ha a filológia és a filológus etológiáját kutatva a kriminológia területe az értelmezés számára csábító metaforákat kínál. A régi textológus

¹ CSOKONAI Vitéz Mihály összes művei. Pótkötet, sorozatszerk. DEBRECZENI Attila, Bp.–Debrecen, Akadémiai – Debreceni Egyetemi Kiadó, 2012.

munkája a nyomozás formáját öltötte, ő a tett elkövetésének körülményeit, idejét és eszközeit kutatta. A tett a mű maga. Persze nem lényegtelen az indíték, hogy hirtelen felindulásból vagy előzetes megfontolás alapján történt-e mindaz, ami történt. Továbbá, hogy visszatért-e a későbbiekben is a tett helyszínére, illetve hogy fenn állt-e az ismétlés degenerált kényszere, a sorozatos bűnelkövetők közismert viselkedésmódja. Az átírás és a javítgatás formájában nyilvánul ez meg a textológus szemében. Ám ez mind-mind csupán mellékes kérdés, a textológus igazi és végső célja mégis a tett részletes feltárása, aztán annak archiválása és rögzítése a későbbi eljárások számára. Így jutunk el a műhöz, amely nagyobb nálunk és meghalad minket, egyszerű földi halandókat. Mert a mű létrehozására csak az igazi géniusz képes.

Amikor 2002-ben, egy ötven éves nyomozási folyamat végén a *Tanulmányok* és a *Feljegyzések* kötettel lezárult Csokonai műveinek szövegkritikai kiadása, csak látszólagos volt a megkönnyebbülés. Az 1950-es években kialakult szövegkritikai elvek sokat finomodtak és változtak az időben legelső *Színművek*² kötetet sajtó alá rendező Pukánszky Kádár Jolán által követett gyakorlat, majd a versanyagot sajtó alá rendező *Költemények* első kötete óta,³ amelyben a Szilágyi Ferenc megalapozta 1975-ben a sorozat által követett kiadási elveket. A Debreczeni Attila által sajtó alá rendezett *Szép-prózai művek*⁴ 1990-es darabja során már számára beláthatóvá vált, hogy a költemények – akkor még folyamatban lévő munkálatai – által követett gyakorlat az ekkoriban erős változás alatt lévő szövegfogalmak felől nézve is megkérdőjelezhető elvek szerint jár el. A szintén Debreczeni Attila által 1999-ben kiadott *Levelek* kötet pedig már a genetikus kritika szövegfogalmát (részben gyakorlatát) is bevonta a textológiai munka során hozott döntések sorába. A levelek azonban egészen más szövegtípust képviselnek, mint a versek. A Csokonai-szövegek textológiai kérdéseinek sajátosságai az egyveleg kötet, a *Tanulmányok*⁵ és a *Feljegyzések*⁶ kapcsán vált sejthetővé és beláthatóvá.

A Csokonai-szöveg azonban makrancosan leveti a textológiai hámat, amely a szerző és a mű romantikus és eszencializáló felfogására épül. A legendás textológus, Stoll Béla *Szövegkritikai problémák a magyar irodalomban* című könyvét még ezzel a mondattal indíthatta: „Az irodalmi mű egyik jellemzője az, hogy szövege egyedi, megváltoztathatatlan.”⁷ Ennek a *változhatatlan, önazonos, mintegy örök, zárt szöveg-*

² CSOKONAI Vitéz Mihály, *Színművek. 1793–1794*, I; *Színművek. 1795–1799*, II, s. a. r., jegyz. PUKÁNSZKY KÁDÁR Jolán = CSOKONAI Vitéz Mihály *összes művei*, szerk. JULOW Viktor, Bp., Akadémiai, 1978.

³ CSOKONAI Vitéz Mihály, *Költemények. 1785–1790*, I, s. a. r., jegyz., bev. tan. SZILÁGYI Ferenc = CSOKONAI Vitéz Mihály *összes művei*, szerk. JULOW Viktor, a szerkesztő munkatársa SZILÁGYI Ferenc, Bp., Akadémiai, 1975.

⁴ CSOKONAI Vitéz Mihály, *Szép-prózai művek*, s. a. r., jegyz. DEBRECZENI Attila = CSOKONAI Vitéz Mihály *összes művei*, szerk. JULOW Viktor, SZUROMI Lajos, Bp., Akadémiai, 1990.

⁵ CSOKONAI Vitéz Mihály, *Tanulmányok*, s. a. r., jegyz. BORBÉLY Szilárd, DEBRECZENI Attila, OROSZ Beáta, SZÉP Beáta = CSOKONAI Vitéz Mihály *összes művei*, sorozatszerk. DEBRECZENI Attila, Bp., Akadémiai, 2002.

⁶ CSOKONAI Vitéz Mihály, *Feljegyzések*, s. a. r., jegyz. BORBÉLY Szilárd, DEBRECZENI Attila, OROSZ Beáta, SZÉP Beáta = CSOKONAI Vitéz Mihály *összes művei*, sorozatszerk. DEBRECZENI Attila, i. m., 2002.

⁷ STOLL Béla, *Szövegkritikai problémák a magyar irodalomban*, Bp., Tankönyvkiadó, 1987, 6.

ideálnak kellett búcsút mondania a textológusnak is az elmúlt negyedszázadban. A szöveg dinamikus fogalma ugyanis a mű zártságának ideálját is felforgatta. És amit sokáig a szövegkritika leplezni próbált, a kritikai kiadás sötét titkát, hogy a Csokonai-szöveg ellent áll a klasszikus textológia módszertanának, az lassan tarthatatlanná tette azt a sokkötetes építményt, amelyet a Csokonai kritikai kiadás *pispekilila* sorozata jelent.

Az életrajzok tiszteletteljesen ugyan, de jelezték mindig is, hogy Csokonai módfelett trehány szerző volt, egy bohém zseni, egy garabonciás széltoló, aki hányatott élete miatt is műveinek csapnivaló textológusa lévén nekünk, a hálás és megbocsátó utókornak kell ezeket a hibákat orvosolni. A mű egysége és az életmű problémamentes felmutatása érdekében azonban ezeket a szépséghibákat el kell leplezni a profán tekintetek előtt. A zavart az is tovább súlyosbítja, hogy Csokonai kora épp átmenet volt a nyomtatás és a kéziratosság között. Az az előfeltevés, hogy a szerző a kéziratot csak mintegy piszkozatként készíti és a nyomdai előkészítés egy fázisa csupán, amely a mű megteremtése felé vezet, naiv és történetietlen feltevés. Ebből következett, hogy a kézirat, a szövegalakulás köztes fázisa, amelynek hiánya vagy hiányosságai a végső, nyomtatott mű megteremtése érdekében kiegészíthető. Konkrétan ez azt jelentette, ami leglátványosabban a színművek esetében van jelen, hogy a nem autográf kéziratokból egy ideáltipikus szöveg létrehozását tekintette a textológia a maga feladatának.⁸ Márpedig a nyomda számára készült tisztázati szöveget alig ismerünk Csokonaitól, tisztázati kéziratot is keveset. Fennmaradt kéziratok vagy az alakulástörténet, vagy a familiáris megosztás dokumentumai. Debreczeni Attila könyvének alapvető felismerése, amely a Csokonai textológia kutatásainak új irányt szab, hogy ezt felismerve a listák és jegyzékek beható vizsgálata helyezi a hangsúlyt. Ezek a regiszterek ugyanis a kéziratok szövegkezelés korabeli, eddig kevésbé ismert és nem historikusan kezelt technológiájába bepillantva a szövegek rendezésének új logikáját tárják fel előttünk. A hangsúly tehát nem a régi, klasszikus textológia homlokterében álló szövegre, a szövegre, hanem a *metatextusra*, az összesítő jegyzékekre, listákra tevődik át. Vagyis mintha a könyveknek nem a szövegét, hanem a tartalomjegyzékét vonná az irodalomtudós tüzetes vizsgálat alá. Csokonai listái ugyanis, épp a nyomtatás korát megelőző íráshasználati technológiák továbbélése miatt, nem száraz tartalomjegyzékek, hanem a nyomtatás felé vezető útnak, tehát az életmű létrejöttének, információban gazdag, jelentésekkel teli dokumentumai.

A klasszikus kritikai kiadás által követett szövegfogalom azzal is megrendült, amikor Debreczeni Attila az életműkiadások esetében szokásos kronologikus rendet elhagyva visszatért a hatástörténet rekonstrukcióját segítő kötet szerkezetek, vagyis a mű-, illetve a műfajcsoportok szerinti kiadáshoz. A kronologikus „összes költemények” kiadási gyakorlat ugyanis, ha jobban meggondoljuk, egészen sajátos textológiai

⁸ NAGY Imre kritikája („...az érdekes olvasó-publikumnak...”. *A Csokonai-életmű új kiadásáról*, Holmi, 2005/6, 732–736.), konkrétan épp egy drámaszöveg, a Karyóné textusa kapcsán mondták indítják el DEBRECZENI Attila gondolkodását, amint arra maga is hivatkozik, lásd *Csokonai költői életművének kronológiai rendje*, i. m., 14.

ai következményekkel jár. Az efféle kiadás valójában szembehelyezkedik a régi textológia két alapvető fogalmával: mind a szerző elvvel, mind pedig a mű idealizáló tiszteletével. A kronológia érvényesítése a genesis megszállottja, a szöveg művé válása, ennek a nagy metamorfózisnak a csodálata tartja bűvöletében. Ahogy a kézirat, a kéziratok (másolatok, variánsok és így tovább) szennyében szétszotva és megalázva létező szöveg a végső formát elnyeri, mintegy legyőzi a *szövegiség* állapota általi halált és feltámadva a győzedelmes Művé válik. Ebben a misztikus folyamatban segítkezik a textológia. Ideális helyzet persze az, amikor létezik autográf tisztázat. Az sem árt, ha a szerző előzékenyen megadta a szöveg genesisének koordinátáit: a hely és az idő által. Vagy közvetett filológiai bizonyítékok állnak rendelkezésre, amelyek által az esetleges szerzői figyelmetlenség vagy trehányág estén is pótolható a slendriánság. De amint nem ilyen ideális a helyzet, számos, sokszor kusza és bizony sokszor megválaszolhatatlan kérdés merül fel. Na itt kezdődik a textológia és a filológia kálváriája. Az így támadt gordiuszi gömök, bogokat, csomócskákat, valamint az igazán görcsös csomókat épp úgy csakis a kronológiateremtés damoklészi kardja tudja átvágni, némi mitológiai képzavarral élve.

A segítőkéz időrendből aztán menet közben lesz a kronológia terrorja, amely a szövegkritikai kiadásokban kötelező jelleggel, de akár csak az „összes”, „egybe-” vagy „összegyűjtött versek” típusú kiadásokban azonmód felszámolja a szerzői szándékokat. És szakmai ártalomként rákényszeríti a művé történő átváltozásra a kéziratot, a gépiratot, a másolatot (legyen az autográf, autografizált vagy idegenkezű), továbbá az autografizált nyomtatványt is egyaránt a mű státus örökkévalóságába röpíti át. Ezzel a feladatot a textológus megoldottnak is tekintheti, a szerzői végső kéz elve szerint a mű a kronológia által a helyére került. Látjuk a művet és a mű által élénk állított szerzőt a maga teljes pompájában ragyogni az idők végezetéig.

A kronologikus irodalomtörténetírás korábbi egyeduralmát azonban a hatástörténeti tudat vizsgálata megingatta. A hatástörténeti tudat rekonstruálása lerombolta azt a fajta irodalomtörténeti konstrukciót, amely a mindenkori jelen szinkron kánonját naivan vetíti vissza a diakróniába. És ez által a fordulat által sokkal inkább a kontextusra helyeződött át a hangsúly, mint a kronológiára. Az irodalom nem történet, hanem inkább tudat. A Debreczeni Attila által az Osiris Klasszikusok sorozatban 2003-ban sajtó alá rendezett *Csokonai Összes-t*⁹ egyformán érdekelte a kontextus rekonstruálásának szándéka és a zsarnok kronológiai elvnek való megfelelés. Ezen a ponton került a vállalkozás szembe azokkal az anomáliákkal, amelyek a két elv összekapcsolásának nehézségeiből szükségszerűen adódnak. Ugyanis az nem lehet, hogy a kecske is jól lakjon, meg a káposzta is megmaradjon. A filológus kénytelen volt konfliktusba kerülni a textológussal. Vagy fordítva.

Amint az Debreczeni Attila mostani könyvének bevezetőjéből is tudható, a Csokonai-kronológia kérdései már az Osiris-kötet sajtó alá rendezése során váltak időszerűvé, de a Csokonai életmű digitális kiadásának munkálatai még határozot-

⁹ CSOKONAI Vitéz Mihály összes művei. Költemények, Prózái művek, I–II, szerk., jegyz. DEBRECZENI Attila, munkatársak ORBÁN László, SERBÁN Ivett, Bp., Osiris, 2003.

tabban jelentkezték ennek újragondolását. A kronológia korábban ugyanis a szerző elv, a genesis, a szerző fejlődéstörténetének felvázolása miatt bírt tétellel, csak másodlagosan a szöveg miatt. Az Osiris-kiadás a hatástörténet szövegfeldolgozásától indítva a kontextus időközben újra aktuálissá vált vizsgálata miatt is átrendezte a sajtó alá rendező munkáját.¹⁰ A Csokonai által készített kötetrend, ciklusszerkezet épp úgy a szöveg szerves eleme, tehát a mű jelentésszerkezetének konstruáló eleme, mint a szövegek verselése, műfaji kódjai, stiláris és grammatikai jellemzői. A digitális kiadás pedig ismételten új kontextust teremt, olyat, amellyel a szöveg létmódját változtatja meg. Természetesen a szövegfogalom határainak ez a radikális átrendezése magát a régi textológia két alappillérét, a szerzőelvet és a mű invariáns szövegmodelljét is új összefüggések közé helyezi. Debreczeni Attilát is ez utóbbi, a digitális kiadás által a filológiai és textológiai munka folyamatába beleszóló szövegfogalom indította a kronológia alapos újragondolására.

Ugyanis az a hatalmas munka, amelyet mostani könyvében elvégzett, a genetikus kritika és a digitális szövegkezelés kínálta technikai lehetőségek által aligha volna értelmezhető és elvégezhető is egyben. Mindkét ösztönző lehetőséget adott, és nem csak technológiát kínált, hanem sürgető módon várta el a szöveg újfajta textológiai fogalmának operatív alkalmazását. A digitális szöveg ugyanis épp a mű zárt szöveggént való elgondolását mozdítja ki régi, privilegizált helyéből. Stoll Béla idézett mondata ugyanis immár megvalósíthatatlan a textológus mindennapi munkájában. A zárt mű, az invariáns szöveg fogalmát nemcsak a kontextus, hanem a képernyőn egyszerre, egyidejűleg jelen lévő szövegállapot az által, hogy a szöveg kronologikus rétegzettségét láthatóvá teszi. A digitalizált szöveg folyamattá, kontextussá és „interface”-szé válik; nem faktum többé. A szövegállapotok által hordozott időbeli távolságot, a kronológia alapját a digitalizálás lebontja, és az egyes szövegbe kódolt diakroniát a szinkroniába helyezi át. Ezzel együtt a régi textológia operatív fogalmi rendjét is újraszövi, fogalmi hálóját újra kifizésítendővé, újragondolandó feladattá teszi.

Debreczeni Attila könyve Csokonai költői műveinek kronológiáját újragondolva a kéziratokhoz tér vissza. Bár fizikailag a kézirat nem változik, a szövegfogalom átrendeződése miatt a kézirat státusát újra kell gondolni. A régi textológia operatív fogalmait Debreczeni Attila újraértelmezi könyve bevezetőjében. A textológiai fogalmi bázis krízisét láthatólag épp a kronológia zsarnoksága forgatta ki a helyéből. A textológus és a filológus termékeny párbeszéde az a megközelítésmód, leginkább talán textofilológiai néven kellene neveznünk, amellyel Debreczeni Attila tesz kísérletet ennek a szövevényes anyagnak a rendezésére.

A textológia, akárcsak a filológia, az íráshasználat kérdéseit nem historizáló, a diakronia másságát nem érvényesítő, hanem naív szinkronizáló módon alkalmazta.

¹⁰ TAKÁTS József, *Nyolc érv az elsődleges kontextus mellett* = Uő., *Ismerős idegen terep. Irodalomtörténeti tanulmányok és bírálatok*, Bp., Kijárat, 2007, 78–91; ONDER Csaba, *A klasszika virágai (anthológia – praetexta – narratíva)*, Debrecen, 2003; CSOKONAI Vitéz Mihály, *Lilla*, szerk., s. a. r., jegyz. DEBRECZENI Attila, 1996 (Matura Klasszikusok); BORBÉLY Szilárd, *A Vanitatum Vanitas szövegvilágáról*, Fehérgyarmat, Kölcsey Társaság, 1995 (A Kölcsey Társaság Füzetei, 7).

Vagyis a mindenkori jelen íráshasználati szokásait vetítette vissza a korábbi korokba. Csokonai kora azonban már nem a középkor vagy a koraujkor, hanem a modernitás előszobája, amikor az íráshasználat a papírmalmok által egyre inkább elérhetővé váló olcsó papír által tömegessé válik. Megszaporodik a privát másolatok száma, a magánhasználatra szánt másolatok a növekvő számú írástudók körében divattá válik, az írások gyűjtése pedig személyre szabott válogatást tesz lehetővé. Az omniáriumok a kéziratos és a (még mindig drága) nyomtatott források további másolatait eredményezték. A személyes használatú másolatkészítés a szöveg közösségi használatú, a továbbalakításnak alávetett, *variogenetikus* hagyományozásával zavart okozott a nyomtatás által rögzíteni kívánt szöveg alakulásban. A szerzőelv, a szövegállapot feletti omnipotens rendelkezés, amelynek csak lassan alakul ki a korban a jogi tulajdont is magába foglaló szerzői birtoklást jelentő hagyománya, még nem akadályozza meg a másolókat, hogy használati igényeik, ízlésük vagy épp műveltségük szerint változtassanak a szövegen.

Míndezekből kifolyólag Debreczeni Attila a genetikus kritika és a digitális technológia szövegkezelési módjait is figyelembe véve a klasszikus textológia fogalmainak felülvizsgálatával kezdi újrakronologizáló munkáját. A hangsúly immár nem a klasszikus textológia által középpontba helyezett műre, vagyis a zárt szövegműre és annak előállítására, hanem a *szövegforrás* időindexének meghatározására tevődik át. A szövegforrás az ideális szöveg előképe, amelyet a klasszikus szövegkritika a jegyzetekben elrejt a beavatatlan tekintetek elől, ha problémák merülnek fel, azokat a szükséges kompromisszumok meghozásával, előzékenyen megoldja. A szövegforrás készítésének ideje azonban a másolatok, diktálások és a többi esetben, könnyen belátható módon, nem azonos a *szövegállapot* idejével. A két idő közötti eltérések változatos helyzeteket, további bonyodalmakat hoznak felszínre. Csokonai korának íráshasználat a 20. század íráshasználatához képest azonban lényeges pontokon eltért. Debreczeni Attila vizsgálódása az íráshasználat által felszínre hozott anomáliák aprólékos és minden mozzanatra ügyelő feltárásával hoz létre eddig rejtve maradt belátásokat, amelyek a versek kronológiájának néhány esetben radikális újragondolásához, más esetekben pedig további pontosításához járulnak hozzá. A szövegforrások által datálható szövegállapotok közötti eligazodáshoz a listák, jegyzékek járulnak hozzá a kéziratok hiányának, töredékes fennmaradása következtében.

Szépen kirajzolódik Debreczeni Attila vizsgálódásai által, hogy miként rendeződik át az íráshasználat Csokonai gyakorlatán belül az által, hogy nála is beköszönt a nyomtatás kora, és az addigi archiválási és megosztási technikákat felváltja a kiadói előkészítés munkája, amely kéziratainak másféle státust ad attól fogva, hogy 1802–03-ra datálható módon minden munkáját kiadásra készíti elő, és könyvekbe szervezi. Az írások rendezésére szolgáló listák, jegyzékek ettől fogva már másodlagos jelentőségűek, valóban a tartalomjegyzék funkcióját töltik be. És ahogy a nyomozások esetében lenni szokott, itt is egy újabb tárgyi bizonyíték adott döntő lökést, és gyorsította fel Debreczeni Attila kutatását is. Ez a meglepő tárgyi bizonyíték egy sokáig lappangó dokumentum, egy kéziratos kötet volt, amely máig tisztázatlan módon a Szatmár Megyei Könyvtárban lapult, mígnem 2005-ben Demeter Júlia és Pintér

Márta Zsuzsannának köszönhetően napvilágra került.¹¹ A Szatmárnémeti Gyűjtemény feltűnő hasonlóságot mutat az addig Csokonai iskolai zsengeit tartalmazónak tudott Zöld Kódex anyagával. A szövegforrás és a szövegállapot elváló és egymásra rétegződő kapcsolata miatt a klasszikus textológia *változat* és *invariáns*, vagyis *főszöveg* fogalma is átértelmezésre szorul. A Debreczeni Attila által készített új kronológia, amely a digitális Csokonai összes szoftverjét, vezérlő programját képezi valójában, főszöveg és változat helyébe a *szöveg(ídentitás)* és a *szövegváltozat* kerül, és mindkét fogalom *folyamatot, kontextust, közvetítőt*, „interface”-t jelöl, semmint a régi szövegkritikából ismert faktumként megragadható, kinyomtatható szöveget; a tisztelet tárgyát képező Mű megtestesülését.

Az 1802–03-as éveket megelőzően keletkezett listák tüzetes vizsgálata, a kézirat-fogások, az ívek hajtása, az Akadémia által átrendezett és újra bekötetett lapok eredeti rendjének rekonstruálása, a változó színű tintával írt részek *micro-*, helyenként szinte már-már *nanofilológiai* feltárása az időrend újrendezését eredményezik. Mindennek megértéshez nélkülözhetetlen a fotómásolatok, a képkivágatok, a nagyítások közreadása. Az összefüggések bonyolult rendjét a táblázatok teszik áttekinthetővé, a címek közötti eligazodás tekintetében különösen nagy jelentőségű a kaotikus helyzet tisztázása. A különféle mutatók a kötet terjedelmileg nagyobb részét teszik ki, de mindenképp a szöveges résszel egyenrangú súlyú munkáról van szó, a 726 oldalból 338-at a klasszikus értelemben vett tanulmány teszi ki, és 388 oldal a más-
kor semleges, „mellékletek” név alatt számon tartott hátsó, akár át is lapozható rész. Ez a ránézésre is tekintélyes kötet mégis csak tudósítani képes annak a hatalmas munkának a körvonalairól, amelyet Debreczeni Attila az adatok és összefüggések vizsgálata eredményeképpen mintegy következtetésként tár az olvasó elé. Amit itt lát az olvasó, az a jéghegy csúcsa, mögötte pedig egy negyedszázad filológiai munkája húzódik meg, amely nélkül ezt a feladatot nem lehetett volna elvégezni.

De ahogy a krimik esetében, úgy e könyv esetében is illetlenség volna, ha – ahogy mondani szokták – *lelőném a poént*. Elég legyen most csak annyit elárulnom, hogy 1802–03-ig egy eddig ismeretlen Csokonaival találkozhatunk. Többek között teljesen új fényben láthatjuk az 1795–96-os válságos pályafordulót, a kicsapatás és a sárospataki kitérő eseményeit, a költői életmű ekkori alakulását. Meg az utána következő éveket is. És még számos, krimibe illően izgalmas meglepetés vár az olvasóra. – Aki nem hiszi, járjon utána.

¹¹ DEMETER Júlia, PINTÉR Márta Zsuzsanna, „*Jöszte poétának*”. *Egy ismeretlen Csokonai-versgyűjtemény*, Bp., Argumentum, 2005.